

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

K. B. Holwerda, Arnhem

De verstokte farao (over Exodus 7-15)

Het machtig verhaal van de plagen lijkt op een zelfgeweven bonte boekenlegger die ik eens van één van onze kinderen kreeg. Er zit een hele reeks 'draden' in die steeds in het vervolg verrassend tevoorschijn komen. Allereerst, het gaat toch wel om een

ecologische ramp in een jaar tijds.

In de tijd van een raadselachtige algenplaag bij Noorwegen kennen we zoiets. Het lijkt erop dat plaag 1 er één is van micro-organismen in 'vader Nijl' tijdens een zeer hoge vloedwaterstand. Water en vissen sterven, kikkers worden aan land gedreven; plaag 2. De afzetting van ongewoon materiaal langs de hele rivier, samen met de resten van vissen en kikkers, maken het akkerland besmet. Gevolg: muggen (plaag 3) en steekvliegen (plaag 4): de insectenpopulaties lopen compleet uit de hand. Na water en grond loopt ook de atmosfeer gevaar: besmetting met veepest (5) en zweren (6). Of de meteorologische kant van zware hagel (7) en de via zware wind aangevoerde gigantische sprinkhanenhorden (8) met dat ecologische samenhangen, weten we niet. De verstikkende duisternis echter (9) zou kunnen veroorzaakt zijn doordat de verzengende khamsin het dorre stof opneemt tot een stofstórm. Het jaar 1988 kent tot nu toe een verschrikkelijke sprinkhanenplaag in N-Afrika; Amerika vreest zeer voor een herhaling van de 'dustbowl', de allesvernietigende stofstorm van de jaren dertig. Wie beweerde er ook al weer dat de Egyptische plagen geschiedenis zijn?

Gods vinger?

Dat het onmiskenbaar om handelen van de HERE gaat begint al te blijken in de waarschuwing van farao's geleerden. Na het falen van hun poging, plaag 3 te imiteren. In die waarschu-

wing wat je vaak in het oude nabije Oosten treft: het besef van de allereerste God. Je zou zeggen: een waarschuwing van deskundigen, – zeker niet iets om in de wind te slaan!

Maar het hele verhaal is vol van de fijne trekjes van de hoge regie die Israëls God voert in krachten en tekenen midden in Egypteland. B.v. het verdwijnen van de kikkers. Mozes vraagt de farao een tijdstip op te geven. Zodat niemand ook maar kan denken dat die kikkers niet op bevel van de HERE komen, en gaan! Denk ook aan Gods eigen waarschuwing voor plaag 4: opdat u (farao) weet, dat ik de HERE in het land ben. God gaat vrijmachtig Zijn daden stellen midden in het domein van de verenigde Egyptische goden. Dat de HERE in achtereenvolgende plagen met die goden de vloer aanveegt, blijkt al aan Zijn treffen van de Nijl, als god vereert. En – om niet meer te noemen – aan Zijn 'verdonkeremen' van de zonnegod van Egypte, Amon-Re. En natuurlijk aan Zijn doden van de godenzoon, de kroonprins van het land. Het is echt niet teveel gezegd: 'aan alle goden van Egypte zal Ik gericht voltrekken. Ik de HERE' 12:12.

Scheiding

Een volgende 'draad' is die van de scheiding die God voltrekt tussen de farao en zijn volk, en Gods eigen volk Israël. Dat begint in de aankondiging van de 4e plaag: Gosen wordt gevrijwaard van steekvliegen. Na de 5e plaag stuurt de farao zelfs waar-

Inhoud

- 345 Ds K. B. Holwerda,
De verstokte farao
(over Exodus 7-15)
- 346 Drs W. G. Rietkerk,
Kerkverlating en diakonie (2)
- 347 Ds J. Kranenburg,
Pastorale Notities
- 348 Ds B. Wielenga,
Salomo Vredesvorst?
- 350 Ds J. Horsman,
Leven als Gereformeerde
in Frankrijk
- 351 M. de Jonge,
Boekbespreking

nemers om vast te stellen dat het thuisland en – volk van Israël inderdaad een uitzonderingstoestand van God genieten. Via de 7e plaag loopt deze draad uit op de grote scheiding die God voltrekt in de nacht van pascha, hfst. 12. En op de ramp die de Egyptenaren achterhaalt op de zeebodem, die voor de Israëlieten juist de weg naar de vrijheid was geworden! Tussen haakjes: het was in sommige theologische kringen mode, van gedeelten als dit te beweren, dat er zo sterke (overdrijvende) legendevoorming optrad. Tegenwoordig is dat zozeer omgeslagen dat er al auteurs erkennen dat de schrijver(s) wel ooggetuige van de gebeurtenissen in dat rampjaar voor Egypte moet(en) zijn geweest. Dit vanwege hun (zijn) bekend zijn met termen en omstandigheden die typerend zijn voor de tijd waarin de uittocht ongeveer moet vallen. En dat dan specifiek in de Egyptische situatie!

Met de nog wel eens gehoorde vraag of we hier nu aan natuurlijke dan wel bovennatuurlijke wonderen en tekenen van de HERE moeten denken, maken we het onszelf nodeloos moei-

lijk. De Schrift kent die onderscheiding zo niet. In dit geval is doorgaans te denken aan verschijnselen die over Egypte komen, die op zich niet onbekend zijn. Ze komen alleen op een wijze, op tijdstippen en onder een regie die alle wijzen naar Degene die in Egypte Zijn daden stelt. Hij doorbreekt de 'natuurlijke' grenzen van wat Egypte kent in een dusdanige mate, dat alles – zoals wij dan zeggen – volledig uit de hand loopt. Maar wat is dat anders dan dat van Hogerhand ons bekende evenwichten worden doorbroken?

Van diplomatie tot woede

Een belangwekkende 'draad' is die van farao's concessies gevolgd door woordbreuk. Ook hier escaleert de zaak. Het begint met zijn toegeven na plaag 2. Sterker is het al na plaag 4 (8 : 25) met een poging om een compromis te vinden. Na de 7e plaag spreekt de farao van zijn 'zonde', 9 : 27. 'Zondigen' is 'je misgaan'; de farao is er dan blijkbaar wel van overtuigd dat hij zozeer 'in de fout gegaan' is tegenover de HERE, dat hij van 'schuld' spreekt. Ironisch klinkt dan 9 : 34: hij ging vóór met 'zondigen'..... Via een soortgelijk toneel na de achtste plaag, 10 : 16vv komen we terecht bij de laatste ontmoeting, waar de farao het nóg eens met een tussenoplossing probeert, 10 : 24. Dat loopt uit op een woedende scène, vss 28-29. Mozes grijpt de woorden van de koning waarin hij hem met de dood bedreigt aan, om te profeteren, dat de dood er nu inderdaad mee gemeoid is: de dood van de 10e plaag namelijk. Ook de man Gods vertrekt in brandende toorn, 11 : 8.

Eén en ander is voor de farao natuurlijk verergerd door de houding van zijn dienaren. Na zijn geleerden, 8 : 19, waren er nu toch ook anderen die de dreigementen van Israëls God niet in de wind sloegen, 9 : 20-21. Maar voor de 8e plaag, toen dus de ondergang dreigde voor de rest van Egypte's oogst, zijn de knechten van de farao wel bijna in opstand gekomen, 10 : 7v. De koning werd nu door zijn eigen achterban gedwongen, water bij de wijn te doen, – een positie die voor geen onderhandelaar benijdenswaardig is!

Climax

Het is niet helemaal duidelijk waarom de 3e (8 : 16v) en 6e (9 : 8v) en 9e (10 : 21v) plaag *onaangekondigd* komen. Was dat omdat de farao wèten kon wat de te verwachten 'gevolgen' gingen zijn? Trouwens, de 6e

plaag werd dan niet aangekondigd, maar ze begon wel met een – ongevraagde – demonstratie voor farao's ogen!

In ieder geval is aan alles te merken het oplopen van de spanningen. De farao heeft steeds minder greep op de situatie, en op zichzelf. Gods plagen

worden zwaarder, Mozes' spreken neemt in kracht toe, 10 : 29. Mozes wordt een gezien man in Egypte, 11 : 3. Kortom: deze meesterlijke reporter voert ons naar een punt waar en de verlossingen van de HERE en zijn gerichten tot een ontzagwekkende finale moeten komen!

W. G. Rietkerk, Utrecht

Kerkverlating en diakonie (2)

De vorige keer is gesteld dat kerkverlating alles te maken heeft met de hechtheid van de gemeenschap die je in de kerk ondervindt. Daarin speelt de diaken een belangrijke rol. Naaste zijn op basis van vriendschap – zo zou ik de belangrijkste taak van diakonen willen aangeven. Als een verbijzondering van het ambt van alle gelovigen.

In het voorgaande werden twee punten genoemd t.a.v. kerkverlating:

1. Is er een kentering in de kerkverlating?
2. De sociale dimensie van de kerkverlating kan je moeilijk overschatten. Als het koud wordt in de kerk ga je de leden verliezen.

Diepste oorzaak.

3. Dit leidt mij tot mijn derde en laatste punt: ik zei: als het koud wordt in de kerk ligt daar één diepe oorzaak van kerkverlating.

Niet dè, of de diepste. Wat die diepste oorzaken dan wel zijn daaraan wil ik aandacht besteden in dit derde en laatste punt van mijn inleiding. Om het kort samen te vatten: achter sociologische oorzaken ligt ten diepste *een geestelijke strijd*.

Een trui in de Sahara.

Wie de boeken en artikelen over kerkverlating een beetje bijhoudt, zal bemerken dat de meesten het verschijnsel verklaren vanuit de samenleving. G. Dekker en P. van der Ploeg zijn sociologen.

Zij zeggen het volgende: wil je iets geloven bijv. dat een trui warm is en de moeite waard om aan te schaffen, dan moet je eerst in een situatie geplaatst zijn waarin dat je aanspreekt. Wie midden in de Sahara reclame maakt voor warme truien, zal merken dat niemand er een aanschaft, ondanks alle inspanningen. De sociale situatie staat loodrecht op die reclame en tegen die situatie kan je niet op. Maar gebruik je maar een kleine flitsende reclame voor die trui op IJsland, dan heb je direct succes. De omgeving vraagt erom.

Vanuit dit voorbeeld terug naar ons onderwerp: *Kerkverlating*: onze omgeving vraagt niet om dit artikel van een alles omvattende zingeving. Wij zijn als mensen die truien aanprijzen in de Sahara.

Dit is één van de konklusies uit de studie van P. van der Ploeg. De vroegere samenleving was uniform en vroeg om

een uniforme zingeving, die als een koepel ons allen omvangt (een andere socioloog noemde dit: het hemels baldakijn, P. Berger) maar de huidige pluriforme samenleving deelt een mens op in een veelvoud van kleine kringen en verbanden, die ieder weer heel eigen waarden hebben en die daarom helemaal niet uitnodigt tot het hebben van één alles verklarende en zingevende Werkelijkheid. De koepel werd ingewisseld voor de paraplu: ieder de zijne en ieder met zijn eigen handvat en voor ieder verband weer een andere. (Het lege testament, 186).

Ik zou hier nog door kunnen gaan en verder kunnen uitleggen hoezeer deze verandering in de samenleving heeft bijgedragen tot het Sahara-effekt. In feite heb ik dit alles in gedachten gehad toen ik in het tweede punt van deze lezing zo grote nadruk legde op het belang van een tegenwicht tegen dit Sahara-proces in het onderhouden van een hechte op elkaar betrokken, ieder persoon erbij betreffende gemeenschap.

Hoezeer deze sociologische achtergronden ook meespelen toch stoten zij niet door naar de diepste oorzaken. Achter deze ontwikkelingen van een door christelijke zingeving bepaalde samenleving naar een geseculariseerde pluriforme maatschappij zitten geestelijke krachten. Het zijn maar niet evoluerende processen. Wie de Schrift gelooft ziet achter deze historische ontwikkeling in het Europa van de 20e eeuw een herhaling van het oude afvalmotief dat ook in Israëls geschiedenis een rol speelde – en nog weer verder terug: het is precies dezelfde macht die Eva ertoe verleide om zelf haar leven in de hand te nemen en zo als God te worden.

Krijgslisten

Wij worden er hier uitdrukkelijk op gewezen in Paulus brief aan de Efeziërs, die ook helemaal gewijd is aan een analyse van het leven en de toekomst van de Kerk. Daar schrijft hij: ten diepste gaat onze strijd niet tegen mensen van vlees en bloed, maar tegen de vorsten, de machthebbers en heersers van deze duistere wereld, tegen bovenaardse machten van het kwaad. Heel uitdrukkelijk zinspeelt hij hier op de krijgslisten van de duivel, letterlijk staat er in het Grieks: de „methoden” van de „diabolos”, wat letterlijk betekent „uit-eenwerper”. Wat zijn zijn methoden? of zoals Goed Nieuws terecht vertaalt: Krijgslisten? Ik wil er drie noemen die nauw aansluiten bij de sociologische achtergronden die ik zoëven noemde.

De leeuw en de vos

A. De eerste vechtmethode van de duistere tegenspeler van God is: volg nooit de stijl van de leeuw maar van de vos. (Zie ds Guinness, *The gravedigger file* Inter-varsity press '83.) Toen Lodewijk de Veertiende van Frankrijk, de zonnekoning, uittrok ten strijde had hij een inscriptie op zijn kononnen laten graveren: *ultima ratio regum*: het laatste argument van alle koningen is: het kanon. Dat typeert een vecht-stijl. Je krijgt je gelijk door een openlijke harde konfrontatie. Wie hierin de sterkste is heeft gewonnen. Wie niet wint, verliest. Het is de stijl van de leeuw. Kracht tegenover kracht. Wie de sterkste is wint. Er is een heel duidelijk punt van ontmoeting: het slagveld. De duivel zal nooit deze stijl van vechten kiezen. Hij zal altijd een andere strijdmethode kiezen om God en zijn werk te ondermijnen. Het is de stijl van de vos die overal ontwijkt, nooit duidelijk ergens een front heeft, maar in een rondcirkelende beweging systematisch overal de poorten van de vijand verzwakt, hier wat vernielt, en daar een kip steelt – en je krijgt hem nooit in het vizier. Deze strijdmethode verklaart het machteloze gevoel dat ik persoonlijk vaak ken als ik werk voor het evangelie. Je voelt je vaak als een waddenloper die te laat van huis ging en de overkant niet haalt: plotseling stijgt het water op van alle kanten: overal een beetje en nergens eens een flinke golf die je zou kunnen ontwijken. Dit is precies het effect van het uiteenbreken van onze eerst uniforme samenleving in een nu pluri-forme samenleving. Er is niet één terrein in de samenleving waar de duivel als diabolos zijn hoofdaanval opbouwt zodat wij hem daar in het vizier kunnen krijgen en een dodelijke slag toebrengen. Neen hij kiest de stijl van de vos en pest ons in een omtrekkende beweging overal een beetje. Paulus zou zeggen: hou hem in de gaten in deze strijdmethode en leg je wapenuitrusting niet af. Hij ondermijnt, demoraliseert, infecteert en ontmoedigt tenslotte op alle terreinen des levens.

Tot hij de laatste staatsgreep kan uitvoeren.

De stijl van Delila

De tweede regel, die wij meer intern in het kerkelijk leven ontdekken is de strijdmethode van de boze om liever onze kracht te ondermijnen dan ons in onze zwakheid te treffen. Waar wij zwak zijn daar zijn wij ons meestal wel bewust van mogelijke aanvallen. Een commandant zet bij een zwakke plek in de verdedigingsgordel wel een bewaker, maar daar waar wij sterk zijn of menen te zijn daar zijn wij vaak het minst op onze hoede. Delila wist Simson te overwinnen doordat zij wist door te dringen tot het geheim van zijn kracht en daár haar frontale aanval inzette.

Zo ligt het in de stijl van de boze om bijv. de kracht van de orthodoxie te ondermijnen door het geloof in absolute waarheid aan te tasten. Wat de kracht was van de gereformeerden: er is een absolute antithese tussen waarheid en leugen, wordt hun zwakheid zodra zij dat verkeerd toepassen en absoluut maken wat relatief is. Dan krijgt het een karikatuurvorm zoals bij de grimmige onderhouding van een bepaalde zondagsheiliging – en het gevolg is de volgende generatie maakt relatief wat absoluut is. De kracht van l'Abri is haar afhankelijkheid van Gods leiding. Zo-

dra dit uitloopt in gemakzucht waarmee wij Gods water maar over Gods akker laten lopen, is de kracht verkeerd in zwakheid. De kracht van de vrijgemaakten was hun afwijzing van de wereld in de kerk – maar hun kracht dreigt hun zwakheid te worden zodra zij zouden gaan menen zelf de enige kerk te zijn in de wereld. Op precies dezelfde wijze is de boze aan het werk in onze postchristelijke samenleving: wat de kracht was: de vruchten van het christendom: *vrijheid*, liefde, gerechtigheid, wordt ondermijnd zodat vrijheid verandert in „ieder doet het zijne”, liefde in sex, en gerechtigheid in het uitdelen van onverdiende geschenken – lukt het om zo de kracht van een samenleving te breken, dan is de diabolos, de uiteenwerper, veel dichterbij zijn doel, dan als hij probeert ons in onze zwakheden te treffen.

Klaas-Vaak-effekt

De derde krijgsmethode waar ik met hulp van ds Guinness aandacht voor vraag hangt met de twee voorgaande samen en dat is het Klaas-Vaak-effekt. De duivel is de duivel niet wanneer hij niet voortdurend zou proberen om ons zand in de ogen te strooien. Hitler was daar een meester in. Niemand had er erg in in 1938 wat hij eigenlijk van plan was, zodat zelfs de minister van buiten-

J. Kranenburg, Rolde

Pastorale Notities

Vroeger en nu

In een weekblad kwam ik een poos geleden een collage tegen samengesteld uit oude krantenkoppen van een jaar of vijftig terug. „Man vermoord”, „Brandstichting in warenhuis”, „Winkelier beroofd”, „Meisje aangerand”. Van dat soort allemaal en dan een heleboel, kris-kras door elkaar. Het samenplaksel diende als illustratie bij een artikel, waarin de schrijver onder meer als zijn mening te kennen gaf dat er bij vroeger helemaal niet zo veel veranderd was. De nare dingen kwamen alleen wat vaker voor en misschien was zelfs dat alleen maar schijn want er kwam nu veel meer in de krant. Geen journalist zou het vijftig jaar gelden in het hoofd halen om iets over incest te zeggen. Hij wist trouwens niet eens wat dat was.

Betrapt u zich wel eens op gedachten die in dezelfde richting gaan? Dat er bij vroeger vergeleken niet zoveel veranderde? Dat het allemaal wat vaker voorkomt, al het nare en slechte? Toch is dat een ernstige vergissing. In het straatje waarin ik een deel van mijn jeugd doorbracht woonde een stel samen dat niet getrouwd was. Het was niet zo'n christelijk straatje, maar de bewoners spraken er allemaal schande van. Er woonde ook een vrouwtje waarvan men fluisterde dat zij mannen ontving. Als ze op straat liep draaide de mensen het hoofd voor haar om. Ik ken het straatje van nu niet, maar ik zou mij kunnen voorstellen dat er nu om de drie huizen een stel ongetrouwd samenleeft en dat er meer meisjes wonen die mannen ontvangen. Is

het verschil met vroeger nu alleen dat aantal? Nee, het zit dieper. Het verschil is dat de buurt zonder problemen alle ongehuwd samenwonenden accepteert en bij het meisje op de koffie gaat als ze jarig is.

Je zou met een beeld kunnen zeggen dat het verschil niet zit in het aantal verkeersovertredingen, maar in het feit de verkeersborden er niet meer staan. Van dr Fr. Schaeffer herinner ik mij de woorden: „Wij hebben in deze eeuw de misdaad afgeschaft”. Hij doelde als ik het goed heb begrepen op hetzelfde feit: niet het toenemen van het aantal misdaden is het kenmerkende van nu, maar dat er normen zijn verdwenen. Wij leven nu in de situatie waarvan sprake is in Psalm 11: de grondslagen zijn vernield. En het is goed als ouderen beseffen dat de jonge generatie nu voor vragen staat die zij vijftig jaar geleden niet kenden. Die vraag staat ook in Psalm 11: „Als de grondslagen zijn vernield, wat kan dan de rechtvaardige doen?”.

landse zaken van Engeland, Chamberlain, de historische vergissing beging om Hitler in zijn vreedzame bedoelingen te geloven.

Op dezelfde manier wordt ons zand in de ogen gestrooid als wij niet meer opmerken wat er eigenlijk in onze samenleving aan de hand is – wat de eigenlijke drijfveren zijn van onze cultuur: als het niet langer de eer van God is, wat is het dan wel? Weet u het? Ik niet, want voortdurend worden wij in slaap gesust. Is het echt: een vermenschelijking van de samenleving? Maar waarom wordt deze dan steeds meer onpersoonlijk? Is het gerechtigheid? Maar waar is de gerechtigheid te vinden als de wereldarmoede alleen toeneemt. Ontplooiing van deze wereld? Maar het milieu zucht en kermt. Ik weet het niet waar onze samenleving op uit is, maar ik wil niet in slaap vallen en blijf mijzelf herinneren aan het gebod om waakzaam te zijn. Er is een Chinees spreekwoord dat luidt: als je wil weten wat water is, moet je het niet aan een vis vragen. Hij is er zo diep mee verbonden dat hij de afstand mist om het te kunnen beschrijven. Zo zijn wij zo diep met deze westerse cultuur verbonden geraakt en in slaap gesust dat wij voor de meest ingrijpende veranderingen geen oog hebben, zoals het meest ontzettende feit dat Europa niet meer christelijk is – dat de fundering van onze cultuur niet deugt, dat er zware barsten zitten in de muren en dat demonische ideologieën op de loer liggen om het gat en de leegte van een god-loze samenleving in te vullen.

Geestelijke wapenrusting

Ik weet het, het lijkt alsof ik mij hier wel

heel ver heb verwijderd van het onderwerp kerkverlating. Toch word ik veel meer bemoedigd als ik het verschijnsel kerkverlating kan plaatsen in het licht van een geestelijke strijd, die in alle hevigheid aan de gang is, dan wanneer ik ben overgelaten aan sociologische determinanten (bepalende factoren). Ineens zie ik ook de diepte en de scherpste in van Paulus' vermaning om vooral niet de wapenrusting van God af te leggen. Wij staan niet machteloos tegenover de kriegslisten van de vijand van God. Integendeel: onze kracht is in de Heer en in zijn sterke macht. De wapenrusting die Hij ons aanbiedt is de waarheid als onze gordel (aktueel t.o. de relativiserende gedachte dat waarheid niet bestaat) doe de waarheid om als gordel en doe de gerechtigheid aan als pantser – dat heeft alles te maken met het nieuwe leven in vergeving en liefde in Christus. Bind onder uw voeten de bereidheid om de vredesboodschap te brengen. Draag daarbij het schild van het geloof – dat diepe vertrouwen op God is in staat om als een schild al de brandende pijlen van de boze te doven. Zet de helm op van de hoop op de doorbraak van Gods heilsplan – ook voor Europa en post-christelijk Nederland en pak het zwaard van de Geest, dat wil zeggen, het Woord van God.

Dat is de geestelijke wapenrusting en die wordt ons aangereikt als onmisbaar middel tegen de methoden van de boze. Ten diepste is hij het die aan het werk is achter alle verschuivingen in de samenleving en kilheid in de kerk. Doorzie zijn opzet, leer van je fouten en wees sterk in de Here.

tioneerde. De aanschafkosten van deze gevechtswagens waren enorm hoog. In 1 Kon. 10 : 26 lezen we dat Salomo 1400 gevechtswagens uit Egypte importeerde – de wapenhandel floreerde toen ook al; en hij verdiende ook een aardige cent als wapen-agent voor anderen! – tegen 600 zilveren sikkels per wagen. Wanneer we bedenken dat een kanaänitische sikkel ongeveer 11.55 gram zilver bevatte, kunnen we een idee krijgen hoeveel Salomo moest neertellen voor de modernisering van de krijgsmacht. Vergeten we niet dat elke wagen minimaal drie paarden nodig had tegen 150 zilveren sikkels per paard, vs. 29. Onder de 12.000 ruiters die Salomo's legermacht telde, zullen we ook wel de bemanningsleden van de gevechtswagens mogen rekenen, vs. 26. Tellen we daar nog bij op de technische troepen die zorg droegen voor het onderhoud van deze kwetsbare wagens, het personeel dat verantwoordelijk was voor de paarden, en ook de onkosten voor voedsel en onderdak voor de paarden, dan komen we tot voor die tijd zeker astronomische bedragen. Iemand (C. Hauwer) heeft eens het volgende rekensommetje opgesteld: Het kapitaal nodig om dit wagenpark met toebehoren aan te schaffen moet een 1.470.000 zilveren sikkels zijn geweest. Afgezien dus nog van onderhoud e.d.! Daar kon men in die tijd 735.000 rammen voor kopen; of, ander vergelijkingsmateriaal: voor 1 gevechtswagen kon men 35 slaven kopen. Salomo bouwde, vertelt de bijbel, een aantal versterkte steden die de grenzen van zijn rijk moesten beveiligen en vanwaaruit de grote doorvoerwegen konden worden gekonteerd. De versterking van de muren en vooral de bouw van de noodzakelijke poortgebouwen moet een enorm karwei zijn geweest. Van Gezer is bekend dat het door Salomo met 30 poortgebouwen versterkt werd! De technische know how om dergelijke bouwactiviteiten te realiseren, werd uit Fenecië ingevoerd. Maar die bouw-experts moesten wel betaald worden; en de bouwvakkers werden gerekruteerd uit de bevolking, en de salarissen, als we het zo mogen benoemen, zullen bepaald niet hoog geweest zijn! Al met al vroeg dit financieel een geweldige inspanning van het volk.

Maar vergeten we niet: al deze militaire inspanningen vroegen om een goed georganiseerde administratie van het rijk. Het is dan ook niet toevallig dat juist onder Salomo er een uitgebreide ambtelijke burokratie in Israël ontstond, geschoeid op Egyptische leest. Heel het uitgebreide militair-economisch complex werd efficiënt gerund door ambtenaren aan het hof verbonden, de zgn. vorsten. En ook dat zal geld gekost hebben.

De bijbel vertelt dat het volk deze onkosten moest dragen, 1 Kon. 4 : 22 e.v. De belastingdienst die daarom dan ook in leven werd geroepen, droeg er

B. Wielenga, Richmond

Salomo Vredesvorst ?

Salomo staat onder ons over het algemeen goed aangeschreven als koning van Israël. Zeker, de laatste periode van zijn bewind was er een van neergang. Maar we onthouden toch meer de glorie en grandeur van de eerste fase van zijn koningschap: zijn wijsheid, zijn inzet voor de tempel, zijn rijkdom, zijn vele bouwactiviteiten, zijn roem over de grenzen heen.

Israël bereikte onder Salomo een nationaal hoogtepunt zoals het sindsdien nooit meer beleefd heeft. Ook religieus was het toch een glanstijd waarnaar terug verwezen werd tot in het Nieuwe Testament toe.

Het was een tijd van weergaloze zegen van God.

Toch was er een andere kant aan deze medaille die we in deze korte bijdrage willen onderzoeken. We spitsen ons toe op de vrede die er heerste tijdens Salomo's bewind. De vrede door David in lange militaire campagnes verkregen werd door Salomo veilig gesteld – maar tegen welke prijs? Dat is de vraag die we ons stellen. De vrede van Salomo moet ons wel te denken geven.

Nationale veiligheid

Had David verhoudingsgewijs een klein en ook goedkoop leger hoofdzakelijk uit infanterie bestaande, Salomo's leger was niet alleen veel groter

maar ook veel en veel duurder. Dat kwam vooral doordat hij het uitbreidde met een divisie gevechtswagens die in verschillende garnizoensplaatsen als Megiddo, Hazor en Gezer waren gesta-

zorg voor dat iedereen ook inderdaad het zijne bijdroeg aan de bescherming van de nationale veiligheid.

Salomo was een koning die een grandioos hof erop nahield helemaal in de stijl van genabuurde staatshoofden en passend bij de positie die hij onder hen innam. Daarbij hoorde een zeer uitgebreide harem, het bewijs dat hij een zeer suksesvol diplomaat was. Vredesverdragen met naburige vorsten werden bezegeld met de opname van hun dochters in Salomo's harem. Zo werd de nationale veiligheid gediend. Afgezien van het onderhoud van zo'n uitgebreide harem, moest er ook een andere prijs betaald worden: Jeruzalem werd een van de meest syncretistische steden van Israël.

Buitenlandse invloeden vanuit Fenecië en Egypte en menig ander land beheersten het leven in Jeruzalem. En dat liep uit op afgoderij. Salomo viel voor de goden van zijn vrouwen; maar hij was al eerder gevallen: voor de god van de nationale veiligheid! Het heeft Israël niet alleen financieel enorm veel gekost, met alle sociaal-economische gevolgen vandien. Maar het heeft ook in geestelijk-religieus opzicht een dure prijs moeten betalen: verlies aan vertrouwen in de God van Israël! Heidense goden namen Zijn plaats in aan het hof en onder het volk. De vrede van Salomo moet o.i. in een wat minder rooskleurig licht bekeken worden dan we wellicht gewend waren.

Vrede op aarde

Toch moet het ons niet ontgaan dat de bijbel geen negatief oordeel uitspreekt over deze militair-politieke ontwikkelingen. Er heerste vrede! En dat hij de veiligheid van zijn rijk en de vrede die er heerste met naburige staten handhaafde met behulp van een goed uitgerust leger en andere veiligheidssystemen, wordt hem niet aangerekend. Net zo min als wij vandaag zonder leger en bewapening kunnen, willen we vrede hebben in onze wereld. En zo kunnen ook wij vandaag dankbaar zijn voor de krijgsmacht, en is het niet onbijbels om daarin werkzaam te zijn.

Maar zoals vandaag kon het ook toen gebeuren dat er grenzen overschreden werden die door God zelf gesteld waren. Salomo's veiligheidsbeleid wordt dan wel niet rechtstreeks gekapitteld, maar de religieus-geestelijke gevolgen ervan worden wel scherp gekritiseerd. Zijn uitvoerige harem wordt niet expliciet veroordeeld, al ging dat duidelijk in tegen de geest van het koningschap zoals een Mozes en een Samuël het hadden geformuleerd. Maar de afgodendienst die mede gevolg ervan was, komt wel scherp onder het oordeel te liggen. Maar daarmee is impliciet Salomo's buitenlandse politiek waar zijn harem symbool van was, veroordeeld.

Voor de veiligheid van zijn rijk vertrouwde hij meer op de toenmaals

gangbare diplomatieke praktijken dan op de God van Israël.

Dat gold niet minder voor zijn modernisering van de militaire veiligheidssystemen. Inderdaad, we horen geen kritische stemmen in de bijbel zich daar tegen verheffen. Maar na zijn dood scheurde het rijk: een oordeel van God maar verbonden met zijn sociaal-economisch beleid waar vooral Noord-Israël zwaar onder geleden heeft. Salomo was geen koning in de zin van Ps. 72. Het militaire apparaat nam een veel te grote hap uit de financieel-economische koek en dat ging ten koste van met name de kleine man op het platteland. Verhoudingsgewijs werd er aan defensie veel te veel besteed en dat is het volk niet ten goede gekomen – een bekend verschijnsel ook in onze huidige wereld.

Salomo streefde vrede na maar verloor daar de sjaloom bij uit het oog.

Hij handelde naar de politieke wetten van zijn tijd maar de Tora van God beheerste zijn politieke handelen niet. Hij werd steeds minder een koning met „de Getuigenis” in zijn hand, zie 2 Kon. 11 : 12. Deze nadruk op nationale veiligheid ging ten koste van vrede binnen de grenzen onder het volk. Het moet ons dan ook niet verbazen dat de vrede van Salomo het niet lang gehouden heeft. Er zat te weinig aan sjaloom in de

vrede die hij nastreefde. Hij was de Vredesvorst, waar Jesaja van sprak, dan ook niet. Vandaar dat we voor werkelijke vrede 'hem die meer is dan Salomo' nodig hebben, niet alleen de Tora maar vooral ook het Evangelie.

Kerk en Staat

In het Israël van Salomo botsten twee belangen. Daar was het staatsbelang van Israël als monarchie dat een veiligheidsbeleid vereiste zoals 'de wereld' dat kende; inderdaad Israël kreeg een koning 'als alle andere volkeren'. En er was het belang van Israël als Volk van God dat in vertrouwen op haar hemelse koning in deze wereld zich staande houden moest. Deze twee belangen bleven botsten: zo kwam koning tegenover profeet te staan. Een Jesaja verweet Achaz te vertrouwen op machtspolitiek en niet op het vermogen van de Heilige Israëls. De legerschare van de Heere Zebaoth moesten terug treden voor de infanterie en de divisie gevechtswagens van de koninklijke troepen. Het bijeenhouden of zelfs ook integreren van beide belangen is onmogelijk gebleken. Het koningschap is in Israël dan ook mislukt. Vandaar dat na de ballingschap de scheiding tussen 'kerk' en 'staat' een feit werd. Israël werd 'gemeente', een term die opmerkelijk genoeg juist in Kroonrieken voorkomt, dat na de balling-

Ned. Geref Jeugdwerk – Themadag

Beloofd is beloofd

Themadag over de ervaring van het geloof bij gelegenheid van 100 jaar Gereformeerd Jeugdwerk Nijkerk, 19 november 1988.

Wat is de waarde van het christelijk geloof? Deze vraag wordt in de praktijk niet beantwoord door de bespreking van de leer en van dogma's, maar door te kijken: wat heb je eraan? Ervaar je er iets bij?

In gereformeerde kring heeft de *ervaring* van het geloof niet altijd de grootste aandacht gehad. Maar daar komt verandering in. De intensieve ontmoeting met evangelische groeperingen, waar de nadruk juist wel op de ervaring ligt, zal hier niet vreemd zijn. En het zit ook in de lucht: bij heel veel dingen wordt niet gevraagd „is het waar of betrouwbaar?”, maar „werkt het?”.

Nu hoort het bij de aard van het christelijk geloof, dat het leeft van Gods *beloften*. Hoe sluiten die beloften aan bij wat een gelovige in de praktijk ervaart?

De stichting Nederlands Gereformeerd Jeugdwerk ziet de viering van het 100-jarig bestaan van het landelijk gereformeerd jeugdwerk als een goede aanleiding om onder de titel „*Beloofd is beloofd*” aan het onderwerp geloof en ervaring aandacht te besteden.

De stichting heeft daarbij niet de pretentie de voortzetting van het 100 jaar geleden begonnen landelijk jeugdwerk te zijn, maar ziet zich wel met dankbaarheid als een loot aan de stam van dit werk.

Sprekers op de themadag zijn: drs Arnold van Heusden, directeur van de Evangelische Alliantie en ds Willem Smouter, voorzitter van de stichting Nederlands Gereformeerd Jeugdwerk. 's Middags is er een forum, waaraan ook dhr. C. Huizinga uit Heerenveen zal deelnemen. Hij was gedurende vele jaren bestuurslid van de Ned. Bond van Gereformeerde Jongelingsverenigingen, de organisatie voor het landelijk jeugdwerk binnen de ongedeelde Vrijgemaakt Gereformeerde Kerken. Dit geldt ook voor de dagvoorzitter, de heer P. C. van Wijk uit Zaltbommel, die de eerste voorzitter was van het landelijk jeugdwerk binnen de Nederlands Gereformeerde Kerken.

Voor deze bijeenkomst worden zowel de jongeren zelf als alle andere geïnteresseerden uitgenodigd.

De bijeenkomst wordt gehouden in gebouw „De Schakel” te Nijkerk en duurt van 10.00 tot 16.00 uur. Deelname aan de themadag kost f40,-. Van schoolgaande, studerende of werkloze jongeren wordt de helft gevraagd. Bij deze prijs zijn een feestelijke lunch, koffie en thee en een informatiemap inbegrepen.

Inschrijving voor deze dag is wenselijk, in verband met de lunch die geserveerd wordt en de informatiemap die van tevoren wordt rondgestuurd. Inschrijving, liefst schriftelijk, is mogelijk bij D. van der Molen, Socratesstraat 58, 7323 PG Apeldoorn, tel. 055-664609. Voor nadere inlichtingen: drs R. Venderbos, tel. 071-156072 en ds W. Smouter, tel. 070-997649.

schap geschreven werd. Trekken we hieruit een enkele konklusie.

De staat is 'neutraal'. Zij staat zeker onder goddelijke wetten die de kerk haar moet voorhouden, bijvoorbeeld dat nationale veiligheid geen afgod mag worden en er derhalve grenzen behoren te zijn aan de uitgaven voor defensie. Toch de eisen die voor de kerk als Volk van God gelden, absoluut vertrouwen in God en gehoorzaamheid aan zijn geboden, kunnen niet zo zonder meer aan de staat gesteld worden. De Bergrede kan niet aan de staat als politiek programma worden voorgehouden; het is aan de kerk om dat 'programma' voor te leven. Men kan van de staat niet verwachten te vertrouwen op de legerscharen van de Heere Zebaoth en daarom de eigen defensie te verwaarlozen. De staat zou haar verantwoordelijkheid tegenover het volk zo ook niet nakomen. Maar dat ligt voor de kerk als Volk van God anders. Daar zal de vrede zoals door God bedoeld gestalte mogen krijgen de wereld ten goede. Waar kerk en staat niet uit elkaar gehouden worden, krijgen we Noord-Ierse toestanden! Of denk aan de godsdienst-oorlogen uit onze eigen vaderlandse geschiedenis.

Kerk en staat ineen, als in de dagen van Salomo, als een corpus christianum zoals Europa dat sinds Constantijn gekend heeft tot in de 19e eeuw, is een onding dat steeds weer monstrueuze afmetingen heeft aangenomen. Dat houdt trouwens ook een waarschuwing in tegen de verpolitiserings van de kerk. Maar daarover nu verder maar niet!

Ontvangen boeken

Dr H. Bouwman, De kerkelijke tucht; naar het gereformeerde kerkrecht (tweede onveranderde druk); 320 blz., f49,90; ISBN 90-6140-170-4. Uitg.: De Groot Goudriaan, Kampen.

G. Sipkema, Verandering kun je dat maken? Een werkboekje sociologie met provocerende opdrachten... (hulpverlening en maatschappelijke veranderingen) 59 blz.; f13,90; ISBN 90-242-4316-5. Uitg. J. H. Kok, Kampen. (Vijverberg-serie 6).

Rien van Dijk, Overleven in grenssituaties; Het evangelie en onze depressies. 62 blz., f13,50; ISBN 90-242-4809-4. Uitg. J. H. Kok, Kampen.

Drs R. A. Keizer, Wetten ten leven; Gods wijheid voor het economisch leven. Alpha en Omega-reeks nr. 10. 26 blz., f2,- ISBN.

Uitg. C. en E. J. v. Baardewijk, Wezep. Te bestellen door overmaking van f3,75 op rek. 69.20.60.316 t.n.v. C. en E. J. v. Baardewijk, Wezep.

J. Horsman, Dordrecht

Leven als Gereformeerde in Frankrijk

Toen de bladeren, die nu van de bomen vallen, nog in knop waren, in het voorjaar dus, bezocht ik namens onze kerken de synode van de Evangelisch Gereformeerde Kerken in Frankrijk (Eglises Reformées Evangeliques Independantes).

Wat zijn dat voor kerken? Het zijn kerken, die vooral in het zuiden van Frankrijk te vinden zijn en rechtstreeks stammen uit de tijd van de Reformatie.

Geschiedenis

In 1938 ontstond de Unie van de Onafhankelijke Evangelisch Gereformeerde Kerken in Frankrijk tijdens een synode van 50 kerken. Deze kerken weigerden deel te nemen aan een vereniging van een aantal protestantse kerken tot de E.R.F. (Eglise Reformée de France), die dat jaar zijn beslag kreeg. De reden van deze weigering was, dat de E.R.F. geen solide confessionele basis wilde. Terwille van de eenheid werd de vrijzinnigheid getolereerd en er ontstond een plurale kerk.

Bij elkaar zijn er ongeveer 14.000 'parochianen' (de telling is anders dan bij ons, maar dat voert te ver). Er zijn een dertig predikanten.

De protestanten hebben het in Frankrijk heel moeilijk gehad. In Nederland was de regering op de hand van de Reformatie, maar in Frankrijk was het tegendeel het geval. Vooral in de zeventiende eeuw onder Lodewijk XIV waren de vervolgingen hevig. Vele kerken zijn in die tijd verwoest en veel mannen zijn veroordeeld tot de galeien, vaak tot levenslang. Mijn gastvrouw in Frankrijk had een boek met de namen van bijna alle protestanten die naar de galeien zijn gezonden. De gegevens zijn letterlijk overgenomen uit de archieven. Met namen, geboorteplaatsen data en strafmaat. Het boek is indrukwekkend en ontroerend. Veel protestanten kunnen hun voorouders in dit boek terugvinden. De Franse protestanten zijn in het zuiden ook verschillende malen in opstand gekomen. Vaak was er sprake van een guerilla-situatie. Dat geeft de protestanten nog iets militants en opstandigs.

'God, Nederland en Oranje' heeft geen Franse evenknie.

Gereformeerd

De Evangelisch Gereformeerde Kerken kennen als belijdenisgeschrift de Belijdenis van la Rochelle uit 1559, die als voorbeeld heeft gediend voor de Nederlandse Geloofsbelijdenis. De gereformeerde achtergrond komt de laatste tijd weer wat meer op de voorgrond. Bewijs daarvoor is de herverkiezing van Maurice Longeiret als voorzitter van de Permanente Commissie (het dagelijks

bestuur tussen twee synoden). Longeiret koerst in de richting van belijdende, gereformeerde kerken. (Zover is het dus nog niet). De predikanten worden opgeleid in Aix-en-Provence. In de theologische faculteit daar hebben deze kerken een stevige vinger in de pap.

Evangelisch

Het woord 'evangelisch' heeft in Frankrijk een wat andere kleur dan bij ons. Het betekent in Frankrijk vooral: niet-vrijzinnig. Toch kwam ik er wel dingen tegen die wij misschien evangelisch zouden noemen. Iedere dag werd begonnen met een bidstond met een 'open gebed'.

Er werden liederen gezongen die ik kende uit de Opwekkingsbundel.

Sommigen spraken heel gemakkelijk over 'de leiding van de Heer'.

Plaatselijk zijn er soms ook goede banden met baptisten en methodisten. Dat is mede omdat al die groepen erg klein zijn – men klampt zich aan elkaar vast. Men kan als baptist ook lid zijn van de Evangelisch Gereformeerde Kerken en zelfs ambtsdrager. Baptisten predikanten komen in deze kerken niet meer voor. Vroeger wel, omdat men blij was als men iemand had. Mijn indruk is dat vooral jonge kerken plaatselijk een sterk evangelische inslag hebben.

Dagelijks leven

De kerken zijn veelal klein. In Montpelier (200.000 inwoners) is een gemeente met nog geen 100 zielen. Maar soms kom je in een klein dorp, staat daar een knots van een kerk, de enige protestantse, en dat is dan een Evangelisch Gereformeerde. Het kerkgebouw is in zo'n geval eigendom van de plaatselijke overheid, want men moet op zijn minst een 'Temple' (protestants kerkgebouw) hebben.

De predikant neemt in de gemeente een grote plaats in. De Kerkeraad functioneert soms nauwelijks.

De landelijke evangelisatiecommissie heeft als een van haar doelstellingen het 'planten van nieuwe kerken'.

In een plaats waar mogelijkheden lijken te zijn (nieuwbouw) en waar bijvoorbeeld al een paar Evangelisch Gereformeerde gezinnen wonen, wordt een pre-

dikant gedropt, die probeert een nieuwe gemeente op te bouwen. Tijdens de synode werd de gemeente van Brignoles, waar in 1980 begonnen was, officieel tot de Unie toegelaten.

Contacten met Nederland

Er zijn contacten met de Gereformeerde Bond (NH), met de Christelijke Gereformeerden en met de Nederlands Gereformeerden. Ook zijn er contacten op persoonlijk niveau met Vrijgemaakte Gereformeerden. Ik kwam op de synode tot mijn verrassing een kandidaat tegen die in Nederland op de Vrijgemaakte Theologische Hogeschool had gestudeerd. Hij was niet echt verliefd geworden op Nederland en de Nederlanders, maar hij had in Kampen wel geleerd na te denken alvorens iets te zeggen. En dat kan men in Frankrijk wellicht best gebruiken.

Er zijn twee steuncomité's voor de kerken in Frankrijk. Eén van de Gereformeerde Bond en één dat een initiatief is van Chr. Gereformeerden en Ned. Gereformeerden. Laatstgenoemd initiatief heet: *Stichting Steun Gereformeerde Kerken in Frankrijk* en is onze aandacht alleszins waard. Het geld dat wordt verzameld wordt vooral besteed voor opbouw van nieuwe gemeenten.

Op de synode

De synode werd gehouden in Alès en duurde drie dagen. Er werd in straf tempo en met veel discipline vergaderd. Alle voorstellen waren zeer goed voorbereid en voorbesproken op de regionale synodes. Tijdens de synode werden er ook nog twee lezingen gehouden door kandidaten.

Op zaterdagavond was er een ontmoeting met de plaatselijke autoriteiten waaronder de burgemeester. Eén van de predikanten hield een toespraak, waarin hij wees op de verhouding tussen kerk en staat.

Ethische problemen kwamen aan de orde en gewezen werd op het gebed voor de regering dat vanuit de kerken opstijgt. De burgemeester antwoordde in een gloedvol betoog over het belang van de kerk voor de samenleving over geestelijke waarden enzovoort. „Indrukwekkend!”, zei ik tegen mijn buurman. „Och”, antwoordde deze, „de burgemeester is een communist. Maar ja, dat zegt ook weer niks want vele protestanten zijn ook communisten”.

Ter synode legde ik ook de hand op een exemplaar van de kerkorde. Een kloek werk, mag men wel zeggen. Als Ned. Gereformeerde werd ik wat wijes om de neus en zei tegen een synodelid dat men wel veel had vastgelegd. „Ach”, antwoordde die geruststellend, „het blijft hier Frankrijk hoor! Als je wilt dat ze één gebod houden moet je er tien geven”.

Ik logeerde tijdens de synode bij een Franse dame. Zeer Frans en zeer protestant. Ze reed Peugeot en dronk Perrier. Want Peugeot is protestant en

Perrier zelfs Evangelisch Gereformeerd.

Met mij logeerde een Italiaanse predikant van de Waldenzenkerk. Een aparte ontmoeting, want ik kende de Waldenzen alleen uit de geschiedenisboekjes. Mijn collega was een vrolijke, goedlachse, zeer aanwezige zestiger. Als ze in die kerk allemaal zo zijn is het daar een vrolijke boel.

In Montpellier kwam ik in het zaaltje waar de Franse broeders en zusters samenkwamen. Een sober vertrek. Ik dacht aan Nederland.

In Dordrecht, half zo groot al Montpellier, kan men op zondagmorgen op ongeveer twintig plaatsen een reformatorische kerkdienst bezoeken, verdeeld over tien denominaties. Een rijkdom. Ja, aan één kant wel, aan de andere kant is al deze verscheidenheid in het buitenland maar moeilijk uit te leggen.

Boekbespreking

„Martelaren van de oude kerk”

Kok Kampen geeft een serie uit „Na de Schriften”; daarin verschijnen nabijbelse joodse en christelijke geschriften (in Nederlandse vertaling). Als nummer 4 ligt nu voor me „Martelaren van de oude kerk, bewaarde documenten van de christenvervolgung tot circa 300 na Christus”.

In dit boek zijn 12 teksten opgenomen, vertaald en toegelicht door dr. J. N. Bremmer en dr. J. den Boeft. De omvang is 130 blz. en de prijs f22,50.

De auteurs dateren het voorwoord in deze bundel met „Pasen 1987”; zij geven daarmee duidelijk aan hoezeer de martelaren zich met hun opgestane Heer verbonden wisten.

De vervolgingen onder de romeinse keizers strekten zich uit tot ongeveer het jaar 300. Ze vonden niet voortdurend en niet in elke landstreek plaats, want de regionale gezagsdragers vermeden soms heel behendig conflicten met hun (christelijke) onderdanen. Toch braken er regelmatig dan hier dan daar felle conflicten uit. De belijders van de éne God, Schepper van hemel en aarde – zo noemden ze bij voorkeur de HERE – stonden vierkant tegenover de afgodendienst, het bewijzen van goddelijke eer aan de romeinse keizer. Dan volgde gevangenneming van de christenen en een proces. Van die rechtszittingen zijn documenten opgemaakt en bewaard gebleven; zij bevatten de verhoren en de veroordeling van betrokkenen.

Nu zijn niet alle thans beschikbare stukken betrouwbaar. Een aantal ervan

KOLOFON

Redactie

Drs H. Algra
T. Hoekstra
Drs H. de Jong
Drs P. J. van Kampen
Mr. dr. J. Meulink
D. W. L. Milo
Ds K. Muller
Ds E. R. Postma
M. J. F. van der Wal

Adres van de redactie:

Ds K. Muller, Oude Veenscheiding 15,
8446 LC Heerenveen. Tel. 05130-20476.

Kerknieuws/Uit breder kring:

M. J. F. van der Wal, Brugakker 60-17,
3704 RA Zeist. Tel. 03404-61525.

Abonnementen en ledenadministratie:

Postbus 84, 3956 ZS Leersum. Tel.
03434-54288. Gironummer 404945 t.n.v.
Geref. Persvereniging Opbouw.

Lidmaatschap Persvereniging:

Aanmelding door overschrijving van min.
f25,- contributie.

Abonnementen:

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementsprijs:

(bij vooruitbetaling):

f55,- per jaar of f30,- per half jaar. Voor
studenten f44,- per jaar. Buitenland f79,-
per jaar of f99,- per luchtpost.

Advertentieprijs:

50 ct. per mm. Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”, Nooitgedacht 3,
3701 AL Zeist. Tel. 03404-22452. Post-
bus 244, 3700 AE Zeist.

moest als fantasie worden afgewezen. Van ongeveer 30 documenten kan, na wetenschappelijk onderzoek, worden aangenomen dat zij oorspronkelijk en echt zijn. Uit dit aantal hebben beide auteurs er 12 geselecteerd, vertaald en toegelicht.

Bij het lezen van die stukken treft je de levendigheid, waarmee het gebeuren is weergegeven, de duidelijke belijdenis van het christen-zijn, het vasthouden daaraan, ook in het vooruitzicht van de dood, door onthoofding, de brandstapel, de arena met haar wilde dieren en je proeft zomaar de aansluiting met wat in Hebr. 11 is gegeven „door het geloof...”.

Bekende namen uit de kerkgeschiedenis van de eerste eeuwen kom je tegen: Policarpus, Perpetua, Felicitas, Cyprianus, broeders en zusters waarvan de levensverhalen ons bekend zijn. Maar hier in dit boek worden ons de officiële verhoren en de letterlijke tekst van de veroordelingen gegeven, minder romantisch dan sommige verhalenboeken doen.

Je kunt bezwaarlijk uit deze stukken citeren, ze ontroeren door de zuiverheid

van het belijden, door de geloofsmoed van medechristenen uit de oudheid, ook door het lezen van hoe de HERE aan hen Zijn beloften vervuld heeft. Het is een wetenschappelijk werk, maar daarom niet minder boeiend, bijzonder wel voor hen die belangstelling voor geschiedenis hebben en acht slaan op Gods werk, de eeuwen door.

M. de Jonge

Kerknieuws

Ned. Geref. Kerk van Hengelo (Ov.)

Ds J. de Jonge, predikant van de kerk van Zeist, heeft het op hem door de kerkeraad uitgebrachte beroep aanvaard.

Ned. Geref. Kerk van Enschede-Noord

Het scribaat berust thans bij: J. van Wijk, Pluvierstraat 47, 7523 EG Enschede. Tel. 053-352066.

Kosten Landelijke Vergadering

Aan de kerkeraden en boekhouders. Het jaar 1988 is bijna voorbij. Diverse kerken hebben hun bijdrage over 1988 voor de Landelijke Vergadering nog niet overgeboekt.

Mag ik u hierbij vragen of u dit al gedaan hebt, zo niet, dit spoedig over te maken.

Het rekeningnummer is 96.05.28.059 ten name van Penningm. Vergadering Ned. Geref. Kerken, Rietmolenstraat 98, 7512 XX ENSchede.

Girorekening, Bondsspaarbank te Enschede is 85 06 95 ten name van bovengenoemde rekening.

De penningmeester,
R. J. Niemeijer

Uit breder kring

Samenwerking voor medisch-ethische boekenreeks

Het Prof. dr. G. A. Lindeboom Instituut, het te Ede gevestigde centrum voor medische ethiek en uitgeverij Buijten en Schipperheijn te Amsterdam hebben een overeenkomst gesloten, inzake de opbouw van een reeks boeken op medisch ethisch gebied. In deze reeks zullen in de eerste plaats boeken worden gepubliceerd, die het werk van het Lindeboom Instituut beschikbaar stelt voor een breder publiek, maar ook voor publikatie van vergelijkbaar werk van anderen is ruimte.

De boeken zullen vooral gericht zijn op degenen die werkzaam zijn in de gezondheidszorg en op allen, die zich in onderwijs en pastoraat bezighouden met ethische vraagstukken van de gezondheidszorg.

Tot de redactie van de reeks zijn toegetreden:

Prof. dr. J. Douma, ethicus, verbonden aan de Theologische Universiteit te Kampen (Broederweg)

Dr. ir. H. Jochemsen, directeur van het Prof. dr. G. A. Lindeboom Instituut te Ede

Mw. M. M. Plomp-van Harmelen, chirurg, verbonden aan het Ziekenhuis Overvecht te Utrecht

Dr. W. L. H. Smelt, anesthesioloog, werkzaam in het Academisch Ziekenhuis bij de Vrije Universiteit te Amsterdam

Dr. ir. S. Strijbos, filosoof aan de Vrije Universiteit te Amsterdam.

Voor meer inlichtingen kunt u contact opnemen met: Buijten en Schipperheijn B.V., postbus 19127, 1000 GC Amsterdam, tel. 020-236612.

Prof. dr. G. A. Lindeboom Instituut, Postbus 124, 6710 BE Ede, tel. 08380-30230.

Te huur

Voor de Winter en Zomervakantie ons

6-persoons appartement in het Olympisch Tirolerdp Axams, voorzien van vele extra's zoals een verwarmd zwembad, sauna, en was- en droogmachine.

Voor inlichtingen: tel. 01862-2596.

Israël niet vergeten!

Na ontvangst van f13,90 op postgiro 167188 t.n.v. W. van Veelen te Heerjansdam ontvangt u per omgaande: **Israël nog Gods Volk?** door L. W. G. Blokhuis en W. van Veelen.

PLAATS UW FAMILIEBERICHTEN IN DIT BLAD

"Hier leer je
nadenken"

De Evangelische School voor Journalistiek, een vierjarige opleiding met een uitgesproken christelijk karakter. Het programma is breed, praktisch en vormend.

Na de ESJ heb je een goede kans op een baan, zowel bij orthodox-protestantse bladen als bij algemene instellingen. Een ideale opleiding als je goed nieuws door wilt geven. De ESJ is door de overheid erkend; je komt dus in aanmerking voor een rijksstudietoelage. Aanmelden voor 10 maart 1989.

 Evangelische Hogeschool

Grote Haag 23, Postbus 957
3800 AZ Amersfoort
Tel: 033-621731

Stuur mij vrijblijvend informatie over de ESJ

Naam: _____

Adres: _____

Postcode/Plaats: _____

(postzegel is niet nodig)

Evangelische Hogeschool
Antwoordnummer 151
3800 VB Amersfoort Tel.: 033-621731